

Nato sta spravila pohištvo v novi dom in ga lepo razpostavila. Napravila sta si kuhinjo, spalnico, obednico, pa še jima je ostalo prostora za veliko dvorano. V kuhinjo je Tine postavil štedilnik in izpeljal iz njega dimnik skozi streho, da se dim ne bi vlačil po kuhinji, kadar bo Mica zakurila.

Mica ga je gledala in ko je Tine zgotovil svoje delo, je veselo ploskala v roko in rekla:

»Kakšen krasen dom! Kakor naš stari grad!«

»Kaj grad,« je rekel Tine in si zavihal brke. »To je še več kot grad, palača je.«

»Res palača!« je pritrdila Mica. »Tako menda še kralj ne stanuje.«

»Mmm,« je prikimal Tine in si znova zavihal brke.

(Dalje.)

Pavle Kveder

Laponci — najskromnejši narod na svetu

Laponci so številčno majhen narod. Nimajo svoje države, ampak žive raztreseni v severnih delih Švedske, Norveške in Finske in na Koljskem polotoku.

Njihova domovina je prostrano ozemlje čudovitih prirodnih lepot in zanimivosti, pa tudi polno strahot. Mnogo posebnosti je v teh pokrajinah. Brezmejne tundre so porastle z močvirno travo, med katero tu in tam poženo grmičja jagod. Pritlikave breze rasto v gajih srebrnih brez, vmes trepetlike, jeseni in vrbovje. Ponekod so goste šume vitkih jelk, sredi njih pa samujejo krasna jezera. Temne so te hoste, katerih tla so žametne, mahovite preproge. Vse to rastlinstvo opeša ob močvirnih robovih. Strahotne so soteske, obdane od strmih pečin in porasle z mahom. Po njih pojo slapovi svoje pesmi. Pravijo, da nikjer na svetu ni lepših sončnih vzhodov kot tu, ko zaplapola v krošnjah mnogoterih dreves jutranji svit kot mogočen plamen.

V teh obširnih in samotnih pokrajinah žive Laponci. So to majhni in koščeni ljudje, temne polti, poševnih oči in črnih las. Sami se imenujejo »močvirni ljudje« (ali Sabme), drugi pa jim pravijo »ljudje oddaljenih pokrajin«. Govore težak jezik, ki pa ima več narečij. Ta se med seboj tako razlikujejo, da se bolj oddaljeni Laponci med seboj niti ne razumejo.

Laponček

V početku so bili naseljeni ob bregovih rek in jezer, kjer jim je obilno ribje bogastvo obetalo dosti kruha. Toda tamkajšnji narodi so jih izrinili na sever. Sčasoma so udomačili velikanske črede severnih jelenov, ki so tod doma. In velika večina laponskih rodov je, ki so že stoletja pastirji. Malo Laponcev ima stalna bivališča. Ti so večinoma lovci in obalni ribiči ter poljedelci. Domovi teh so skromne, v dolinah postavljene kolibe. Ob njih so majhne, skrbno obdelane zaplate zemlje. Zemlja je tu zelo skopa, le malo vrne Laponcem za njihov znoj in žulje. V glavnem pa so Laponci pastirji udomačenih severnih jelenov. S čredami vred so pravi brezdomci, večni romarji. Potujejo s pašnika na pašnik, skozi brezove hoste, čez močvirja in nepregledne planjave jih vodijo ta selitvena pota.

Pastirske hiše so skromni šotori

Čreda severnih jelenov je vse Lapončevo premoženje. Včasih ima en sam Laponec do tisoč in več glav. Čredi je posvečeno celo njihovo življenje, vsa njihova ljubezen, skrb in trud. Vse letne čase, celo svoje življenje so na poti. S severnimi jeleni pa tudi ravnajo kot s svojimi prijatelji. Laponci pravijo, da so te živali kraljevskega rodu, močno jih ljubijo in nikoli ne tepejo. Vsaka žival ima v uhlju vrezan znak svojega gospodarja, da jo lahko najdejo in vrnejo, če zaide v tujo čredo. Res so severni jeleni edina sreča Laponcev. Samo jelen daje vse tistim, ki jim je obdelovanje zemlje nemogoče, samo on da Laponcu in njegovi družini vsega, kar potrebuje za življenje. Jelenje meso je skoraj edina hrana Laponcev, iz kož teh živali so njih postelje in odeje, iz njih naredo delavne laponske žene toplo obleko in obutev; jelenje usnje tvori del obleke in preproste vezi za laponske smuči; iz kit delajo niti za šivanje; predelana mast je laponsko milo, mast, pomešana s smolo, jim da odlično smučarsko mažo. Celo kosti in rogovje uporabi varčni Laponec za orodje in orožje. In jeseni, ko mu je mogoče prodati del svoje črede, dobi za to denar, ki je edini njegov dohodek.

Življenje je na Laponskem preprosto in revno, je neprestan boj za obstanek, je uporno in težko kljubovanje naravi. Pomislimo samo, da osem mesecev letne dobe pokriva laponsko zemljo sneg, ki vlada s svojim tovarišem mrazom. Ta reže skozi obleko prav do kosti, saj je 35° mraza v tistih krajih udomačena vsakdanjost. Zato se nikar ne čudimo, če so smuči tu neobhodna potreba, nujen del Lapončeve opreme. Brez smuči bi ne mogel na lov, ne za svojo ljubljeno čredo. Največji del svojega življenja preživijo Laponci na smučeh. Pa ne zaradi uživanja, ki ga lahko nudi smučanje, ampak zaradi življenjske potrebe. Smuči iz breze in vezi iz jelenjih kož so preprosti domači izdelki. Tudi sani, izdolbene iz debel in obdane z usnjem (»pulke«), naredo doma. Vanje vpregajo psa, močnega in zvestega tovariša, spremljevalca in čuvarja na vseh njihovih potih. Prav tako sešijejo in izdolbejo tudi čolne sami in z njimi ribarijo križem kra-

žem. Vsi Laponci so odlični smučarji, dobri in vztrajni tekači na smučeh. To je potrebno, če hočejo imeti vsakdanji kruh.

Razdalje laponskih planjav so za nas ogromne. Vasi ali hiše so mnogokrat medsebojno oddaljene po 50 ali celo 100 km. Toda te razdalje Laponcem niso nepremostljiva ovira. Za te severne ljudi je lahkota prevoziti 50, 70 ali 100 kilometrov. Njihov duhovnik (nekateri so namreč še pogani, velika večina pa je pokristjanjena) teka na smučeh po nočni nevihti popolnoma sam od kočje do kočje, od vasi do vasi, da krsti otroka ali previdi do smrti utrujenega starčka, ki meni, da ne bo dočakal konca hude zime.

Laponci torej prežive vse dolge dneve na snegu pri čredi, le včasih gredo na lov nad škodljive lisice, volkove itd. Noči prežde ti

Paša na sneženi poljani

pastirji v preprostih kočah. Mnogokrat so le pod krono pritlikave breze in okrog njenega debla skopane jame njihovo začasno prenočišče. Svoje velikanske črede pasejo Laponci po dolinah in planinah, ob rekah in morju, pozimi pa odidejo v gozdove. Poleti bivajo v šotorih (»kator«), pozimi pa si zgrade lesene kočice, katere včasih znotraj obdajo s kožami. Tako se zavarujejo pred vetrovi in mrazom. Koče postavijo na štiri debele kole, da stoje poldrug meter nad zemljo. Tako so namreč varne pred nadležnimi in lačnimi štirinožci in visokim zimskim snegom, ki bi utegnil zakriti laponski dom, če bi stal na tleh. Shrambe s kožami (»herbre«) so navadno daleč stran od hiš. V njih visi obleka in kože. Teh shramb nič ne zaklepajo, saj tatov ni, tatvina jim je nepoznano dejanje, živali pa nočejo oblek in kožuhov. Srečna dežela — dom poštenosti! Ogenj, ki ga netijo še s kresilom, jim je velik dobrotnik in mnogokrat rešitelj v ledenomrzlih dneh. Kar sredi kočje ali šotora gori na dvignjenem ognjišču. Nad njim visi kotel z jedjo, okoli njega pa leže ali posedajo na jelenjih kožah laponske družine. Dim uhaja skozi odprtino, ki je vrh šotora ali kočje.

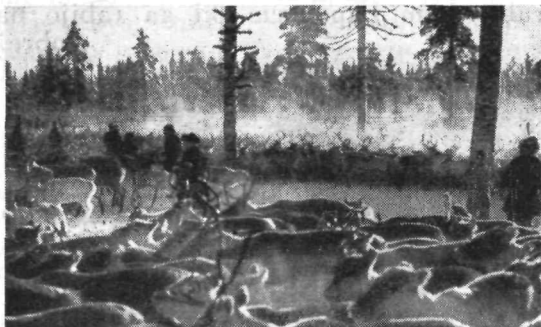
Posebnost laponskih krajev je polarna noč, ki traja nad deset tednov (74) dni. Ta dolga, temna polarna noč je poleg hudega mraza in viharjev največja neprijetnost, ki ovira in onemogoča potovanja nemirnih Laponcev in njihovih čred. Le medel sij lojeve sveče in razgovori krajšajo to pusto, dolgo in temno enoličnost.

Zelo važno vprašanje je hrana. Ta je zelo preprosta. Meso in kri, nasoljena in posušena na zraku, sta dobra in tečna jed. Ječmenova pogača, presno maslo in sir, včasih pa še prekajen jezik ali pečene postrvi so edine izbire laponskega jedilnega lista. Vsako jed zaključuje pipa tobaka. Kade žene in moške. Kava, sladkor in tobak — to je troje edinih sladkosti v njihovem revnem življenju. Samo bistra studenčnica je njihova pijača, alkohola pa ne poznajo.

Črede severnih jelenov prežive celo življenje na prostem, najhujši zimski mraz in viharje pa v objemu gozdov, ki so jim vsaj

zasilno pribežališče. Staj za črede Laponci ne poznajo, saj so še človeška bivališča kaj skromni prostori.

Pomlad, oziroma poletje je edini letni čas, ko vsa narava bohotno oživi. Kratko in zelo vroče je poletje, sonce takrat dolge dneve ne zaide. Polno lepega cvetja priključijo topli sončni poljubi, zlasti po planinskih planotah. Debele blazine različnih vrst mahovja sveže ozelene in takrat je tam prava gostija za krotke in sestradane jelene. Ni dolgo tako. Prekmalu nastopijo jesenski dnevi, ki obetajo skorajšnjo zimo in z njo povečano gorje in neprilike. Počasi se približuje zima. Ko postane sneg pod brezami pretrd in si severni jeleni ne morejo več odkopavati svoje borne hrane, mahu in lišajev, se odpravijo Laponci s čredami prezimovat drugam. Zbero svoje razkropljene črede in se spuste s planjav. Skozi drevoorde brezovih krasot ženo svoje črede globlje v gozdove, kjer je zima milejša in viharji nimajo tolikšne moči kot v gorah. V teh gozdnih prezimovališčih zbero čredo v nekatere taborišče in zvesti, močni psi čuvajo čredo pred volkovi. Zima je dolga in strašno mrzla. Najhujša pa je po laponskih planinah, kjer pojo neprestano nevzdržni snežni viharji, ki kar pometajo pred seboj. In tej zimi se laponski pastirji pravočasno umaknejo. Na spomlad se pa seve spet povrnejo na poletne pašnike. Taka selitvena pota so včasih dolga tudi do 700 km, dnevno prehodijo tudi do 70 km, kar zavisi od zmogljivosti čred. Ogromni so torej ti napor, ki so vedno spremljevalci ubogih Laponcev. In menda so le Laponci zmožni premagovati vse zapreke in prenašati vse napore, ki jih zahteva od njih njihovo trdo življenje. Ustvarjeni so za trpljenje, ki ga ponosno, molče in res moško prenašajo.

Tisočglave črede se selijo

So neverjetno vztrajni, močni, odporni in žilavi za prenašanje vseh telesnih naporov, ki jih zahteva od njih skopa narava. Bolni so redko, le včasih kdo zmrzne. Dosegajo navadno visoko starost. Če zbole, jih zdravijo domači zagovarjalci z znanimi sredstvi: poklidanjem rok in zagovarjanjem, drgnjenjem ali pa puščanjem krvi. Laponci preneso vse vremenske neprilike in te gotovo niso majhne. Čeprav žive daleč od ostalega sveta, so zelo ljubeznivi, postrežljivi, gostoljubni in miroljubni. Skratka, nepokvarjeni so, zato pa iskreni, veseli in varčni, pač pa zelo nevedni in vraževerni.

Zanimivo je, da so kosi njihovih oblačil zelo živobarvni in se kaj lepo prilegajo snežni belini, v kateri žive. Volnene kape krasi barvasto peresje, jopiči so modri ali rdeči, s kričečimi rdečimi in rumenimi progami. Imenitneje so oblečeni, kadar kam potujejo, n. pr. v naselja ali k vaški cerkvi, kjer obenem zamenjajo ali prodajo kože. Takrat oblečejo dolgo belo ali barvasto haljo iz jele-novine. Prepašajo se s širokim usnjenim pasom, ki je okrašen z modrimi in rumenimi nitkami in velikokrat obložen s kovinastimi ploščicami. Na pasu visi: nož, vrč in mošnja za tobak. Sekirica za sekanje drv je zataknjena za pasom. Bele dokolenke iz mehke jele-

novine so pripete na ohlapne irhaste hlače, ki jih nosijo moški in ženske. Vedno pa ne nosijo nogavic, noge si namesto teh ovijejo s šopi močvirne trave, ki jo, če je vlažna, čez noč posuše ob ognju. Posebno lični so beli ženski čevljički, ki so tudi okrašeni z modro prejo. Na hrbtu nosijo torbo iz brezovega lubja, v njej pa popotnico in potrebne stvari. Nosijo tudi volnen telovnik. Vsi živopisani deli obleke so čudovito lepo vezeni s srebrnimi in barvnimi nitmi, zaponke pa so iz srebra.

Poleti ali na potovanju spe na prostem. Torba jim je zglavje, mahovita tla za blazino. Utrujeni spe na njej slajše kot na pernicah, ovčji kožuh ali koža jim je odeja. Kuhajo na zasilnem ognjišču, sestavljenem iz kamnov. Za kurivo rabijo nalomljeno dračje.

Stalnih potov ni, ne mostov. Manjše vode prebredejo. Če jim njihovo pot zapre jezero, se popeljejo čezenj s čolnom (»eka«). Tega je treba poiskati. Kje ob obali je, skrit pod vejevjem grmičevja ali kupom vej. Last vsakogar je in nikogar. Namenjen je za uporabo vsem Laponcem, ki ga rabijo na svojih potih čez jezero. Na obrežjih je po več takih čolnov.

Molitev pred poukom

Od severnih narodov se najbolj zavzemajo zanje Švedi. Ti so poskrbeli za njihov kulturni napredek. Ustanovili so jim nekaj potujočih šol. Stalnih šol je le malo. Pouk v šolah je navadno le nekaj zimskih mesecev v šotorih ob razsvetljavi sveč. To prinese vsak šolar s seboj, da mu gori na klopi. Čim bogatejši so doma, tem debelejša je šolarjeva sveča. So pa Laponci zelo ukaželjni in zato je med njimi zelo malo nepismenih. Poleg učiteljev jih dvakrat letno obiše tudi švedski zdravnik. Glavno laponsko naselje je Abisko. Je to vas z več hišami, stalno šolo, cerkviijo, šolo in večjim turistovskim hotelom.

S prihodom tujcev pa se je začela med Laponci doba propadanja. Hitro in radi podlegajo nevedni Laponci različnim razvadam. Te jih kvarijo in trebijo njihove redke vrste. Vse ono, čemur so se Laponci stoletja umikali, se je zdaj udomačilo med njimi. Tujci so oskrunili preprostost z novimi tehničnimi napravami. Lepi gozdovi padajo, dragocen les pa splavljajo v vedno lačni svet. Tujci so našli dragocene rudnike ter zaklade v njih, zdaj pa izvažajo iz njih laponska bogastva. Vasi in mesta rasto, ceste in železnice ter vodna pota so zdaj vez med njimi... In od teh cest beže še vedno pravi Laponci. Umikajo se novotarijam na skrajni sever. Samo tam je še staro pastirsko življenje, polno nekdanjih lepot...

Ropot motorjev in žvižgi vlakov motijo tišino prostranih planjav. Kvarni vplivi tujčevih novotarij trebijo Laponce. Samo še 30.000 jih je. Kmalu se bo približal čas, ko se od tam ne bodo več čuli klici laponskih pastirjev. Razkropljene bodo tavale črede po zasneženih izumrlih poljih laponskih pokrajin, ki bodo ostale edina, nema priča minljivosti...